

MASSIMO CIARAVOLO

SKANDINAVISKA STUDIER VID ITALIENS UNIVERSITET

Med särskild hänsyn till Ca' Foscari i Venedig

Historisk utveckling

Skandinaviska studier på akademisk nivå i Italien etablerades när Istituto Italiano di Studi Germanici grundades i Rom 1932. Giuseppe Gabetti, chefen på institutet och professor i tysk litteratur vid Roms universitet (1919-48), var intresserad av att förmedla kunskap om nordisk litteratur, i synnerhet det moderna genombrottets och postnaturalismens. Det första numret av institutets tidskrift *Studi Germanici* gavs ut 1935 och Gabettis program för tidskriften omfattade såväl tyskspråkig som skandinavisk och nederländsk litteratur. Trots att det skedde inom ramen för en fascistisk kulturpolitik, skapade det ett utrymme, där aktörer kunde verka som inte nödvändigtvis var bundna vid regimen eller eniga med den. Redan på 1920-talet fanns en svensklektor, Hans Kristoffersson, på Roms universitet; 1938 började även Knud Ferlov från Danmark. De samarbetade med Gabetti, och det blev förutsättningen för att språk- och kulturkompetenta litteraturläsare inom fältet började utbildas.

Ett utpräglat intresse för Nordens moderna dramatik och litteratur hade funnits från 1890-talet till 1930-talet, när progressiva krafter verkade inom det kulturella fältet. Förmedlingen och översättningen skedde dock i regel indirekt, oftast genom en tysk eller fransk förlaga, på grund av, vid tiden, fortfarande bristfälliga språkkunskaper. Trieste-födda Scipio Slatapers avhandling *Ibsen* (1916; 1944) är en litterär pärla; den skulle eventuellt kunna ses som en början på skandinaviska studier i Italien, men Slataper läste Henrik Ibsen på tyska.

Gabettis elev Mario Gabrieli, som hade varit italiensklektor i Sverige från 1940 till 1945, kritiserade den indirekta översättningen och översatte en del av August Strindbergs prosa från svenska (1943). Han efterträdde Gabetti i Rom, men flyttade till Neapels universitet L'Orientale i början av 1960-talet. Således etablerades skandinavistiken vid ett andra lärosäte i landet och samtidigt etablerades i universitetets tidskrift

AION en sektion under rubriken ”Studi nordici”. Gabrieli skrev också *Le letteratura della Scandinavia* (1969), standardhandboken som studenterna använde åtminstone till början på det nya millenniet.

Universiteten blev större och flera under den ekonomiska boomen från 1950- till 1970-talet. Medan skandinaviska studier konsoliderades i Rom och Neapel, startades de upp vid flera universitet: i Florens, Bologna, Milano respektive Pisa från 1966 till 1974. I spåren av pionjärernas insatser verkade nu nya docenter och professorer: Alda Castagnoli Manghi, Marcella Rinaldi, Ludovica Koch, Iselin Gabrieli, Margherita Giordano Lokrantz, Birgitta Ottoson Pinna, Merete Kjølner, Jørgen Stender Clausen och Randi Moen. I början av 1990-talet tillkom skandinaviska studier vid Genuas universitet tack vare Gianna Chiesa Isnardi. Chiesa Isnardi och Anna Maria Segala i Rom var aktiva från cirka 1990 till 2015 som ämnets professorer. Senast etablerades skandinavistiken vid Venedigs universitet, genom kurserna som den svensk- och isländskkunnige professorn i germansk filologi Massimiliano Bampi höll från 2006 till 2018.

Man har bildat större skandinaviska avdelningar vid universiteten i Rom, Florens och Milano, som förfogar över både dansk-, norsk- och svenskundervisning, medan andra har inriktat sig på ett enda skandinaviskt språk: svenska i Neapel, Genua och Venedig, danska i Pisa, och norska i Bologna. Litteratur- och kulturundervisningen har dock oftast anlagt ett jämförande skandinaviskt perspektiv, vilket har visat sig fördelaktigt. Genom ämnets utvidgning har kompetenta översättare kunnat utbildas från danska, norska och svenska till italienska. Goda språkkunskaper, parade med en litteraturorienterad utbildning, gjorde att flera skandinavister kunde lära sig yrket och bistå förlagen med pålitlig sakkunskap när, exempelvis Iperborea i Milano, började ge ut översatt nordisk litteratur på 1980-talet och när storsäljar- och deckarvågen kom under det följande decenniet.

En kontinuerlig undervisning i modern isländska, genom ett lektorat, har däremot inte funnits. Milanos universitet har dock haft en timplärare i modern isländska och isländsk litteratur under de senaste fem åren (2017–2022), nämligen Silvia Cosimini, som även är en etablerad översättare. Skandinaviska studier har annars främjats av (gammal-)isländskkunniga professorer i germansk filologi, som Marco Scovazzi i Milano och Piergiuseppe Scardigli i Florens. Denna tradition har förts vidare av Marcello Meli, Fabrizio Raschellà och flera andra som är verksamma idag.

Nätverk

Idag är Italiens skandinavister en grupp på cirka trettio personer (en professor, docenter, forskare, språklektorer och doktorander), kanske femtio om man inkluderar översättarna. Som forskare deltar vi i flera nätverk, både nationella och internationella. Vi publicerar i tidskrifter, i Italien och utlandet, som allt oftare är tillgängliga som elektroniska resurser, och (på gott och ont) på engelska. De skandinaviska avdelningarna i *Studi Germanici* och *AION* är fortfarande aktiva, medan tidskriften *Studi Nordici*, som startades vid Pisas institution 1996 och utkom i arton årgångar, är nedlagd för närvarande. Flera andra italienska litteratur- och språkvetenskapliga tidskrifter tar emot våra bidrag, vid universitet där skandinaviska studier är aktiva, eller där det finns ett samarbete med skandinavisterna. Internationellt har Italiens skandinavister

publicerat sin forskning i *Scandinavian Studies*, *Edda*, *Scandinavica*, *European Journal of Scandinavian Studies* och flera andra tidskrifter. Andra typiska publikationer är samlingsvolymerna samt monografier av en enda författare. Även här ger det elektroniska formatet och det engelska språket möjlighet att nå en större läsekrets. Skandinavister – i Italien och internationellt – verkar i ett system där engelskan mer och mer dominerar som vetenskapligt språk. Det är, i ett sådant sammanhang, av stor betydelse att vi också får tillgång till tidskrifter som *Tidskrift för litteraturvetenskap*, som gör det möjligt för oss att skriva på de språk som vårt primära material är författat på.

Det finns numera även en rad pålitliga förlag, ofta universitetsförlag, som specialiserat sig på vetenskapliga publikationer till rimliga priser. Double blind peer review är normen, vad gäller både tidskrifterna och monografierna.

För närvarande bedrivs skandinaviska studier, på mer stabil grund och med tre- till femåriga program, vid sex italienska universitet. I Neapel arbetar ämnets nuvarande ordinarie professor Maria Cristina Lombardi (med forskningsintressen i fornisländsk diktning, men också Strindberg och modern svensk poesi) och Angela Iuliano (svensk språkhistoria och svensk litteratur från medeltiden till samtiden). Skandinavistiken i Rom är i en övergångsfas och docenturen är ledig, men Istituto Italiano di Studi Germanici är aktivt med Bruno Berni som forskare och projektledare (översättnings- och receptionsstudier); Berni är också en av Italiens främsta översättare från danska, med en rad översatta klassiker från Holberg till nutida författare. Catia De Marco forskar också på Istituto Italiano di Studi Germanici (översättnings- och receptionsstudier). Florens har fått en ny docent med Anna Wegener (översättnings- och receptionsstudier, Karin Michaëlis och barnlitteratur). I Genua arbetar Davide Finco (svensk barnlitteratur, skandinavisk litteratur och moderniteten) och Paolo Marelli (svenskans språkhistoria, syntax, morfologi och fonetik). I Milano arbetar Camilla Storskog (interartiella studier: impressionism i litteratur, litterära klassiker från Norden som grafiska romaner) och Andrea Meregalli (skandinavisk språkhistoria och moderna skandinaviska språk och skandinavisk litteratur från medeltiden till samtiden). Situationen i Venedig kommer att beskrivas mer ingående nedan. Som en del av det italienska nätverket räknar vi även två kollegor som etablerat sig i utlandet: Giuliano D'Amico vid Oslos universitet (Ibsenstudier och samtida svensk poesi) och Elettra Carbone vid University College London (föreläsningar om Italien i skandinavisk 1800-talslitteratur).

Vid lärosätena i Italien bedrivs även forskarutbildning. För närvarande har Neapel tre doktorander, ytterligare tre doktorander är verksamma i Rom, Milano respektive Trento. Vid Trentos universitet är Fulvio Ferrari professor i germansk filologi. Han är framstående nordisk filolog och översättare från de skandinaviska språken. Trento är ett exempel på universitet i landet, där skandinaviska studier inte är etablerade i egen rätt, utan närvarande på någon nivå tack vare professorers särskilda intressen. På Milanos privata universitet IULM arbetar Luca Panieri, danskkunnig nordisk filolog; trots att docenturen i Pisa är ledig efter Stender Clausens bortgång, håller Marco Battaglia, professor i germansk filologi, och Alessandro Fambrini, professor i tysk litteratur, ämnet vid liv där; detsamma gäller för Alessandro Zironi, professor i germansk filologi vid Bolognas universitet, där docenturen varit ledig i flera år, och för Lorenzo Lozzi Gallo, professor i germansk filologi vid Messinas universitet, som har infört kurser i nordiska språk. Inom teatervetenskapen vid Turins universitet verkade Franco

Perrelli från 1999 till 2015. Han är teatervetare och framstående forskare i skandinavisk dramatik, framför allt Ibsens och Strindbergs, och dessutom verksam som översättare från de skandinaviska språken. Trots Perrellis insats, och trots att duktiga timlärare ungefär samtidigt höll kurser i både svenska, norska och danska inom programmet för främmande språk och litteratur, satsade Turins universitet inte på dessa 'mindre' språk, med följderna att den skandinaviska verksamheten har lagts ned.

Som nätverk av skandinavister har vi anordnat tio större konferenser i Italien mellan 2006 och 2019, vilket har hjälpt oss att förstärka vår identitet och sammanhållning. Tack vare stöd från nordiska institutioner (först och främst SNU – Samarbetsnämnden för Nordenundervisning i Utlandet) organiserade vi den åttonde, nionde respektive tionde italienska skandinavistikkonferensen (Milano 2009, Florens 2013, Genua 2017). Det planerade tillfället 2021 inställdes på grund av covid-19, men vi ser fram emot att återuppta denna tradition. 2014 arrangerades – för första gången i Italien – den nittonde internationella Strindbergskonferensen vid Istituto Italiano di Studi Germanici i Rom, med stöd av Strindbergssällskapet, Sveriges Ambassad och flera viktiga kulturinstitutioner och fonder i Sverige. I november 2019, kort innan pandemin bröt ut, arrangerades den internationella konferensen "Att skriva och undervisa i nordisk litteraturhistoria" på Venedigs universitet, med föredragshållare från alla nordiska länderna samt Färöarna. Tillfälle att resonera ytterligare om ämnet med de högkvalificerade gästerna gavs i samband med publiceringen av handboken *Storia delle letterature scandinave* på förlaget Iperborea (2019). Verket, redigerat av mig, är ett samarbete mellan femton forskare, av vilka flera är bland de ovan nämnda skandinavisterna. Dessutom medverkade Sara Culeddu, som är skandinavist i Venedig (se nedan), de ovannämnda nordiska filologerna Bampi och Ferrari, andra litteraturvetare och översättare som Laura Cangemi (om svensk barnlitteratur), Gianfranco Contri (om färöisk litteratur), Cosimini (om modern isländsk litteratur), och Renato Zatti (om deckarlitteraturen i Skandinavien och Sverige). Verket tar ett efterlängtat steg vidare från Gabrielis banbrytande standardverk från 1969.

Samtida skandinavistik vid Ca' Foscari

Som handelshögskola, och med inriktning på främmande språk, uppstod Ca' Foscari 1868 i samband med Italiens enande; sätet som namnger universitetet var ursprungligen ett bysantinskt palats som byggdes om i gotisk stil på dogen Francesco Foscari beställning på 1450-talet. Ekonomi och språk – ett arv efter Venedigs mäktiga republik – har varit stöttepelarna vid universitetet, där man idag undervisar i cirka fyrtio språk, både öster- och västerländska. Svenska och skandinaviska studier började relativt sent som sagt, tack vare Bampis extraarbete i flera år. Sedan jag och Sara Culeddu anställdes 2017 respektive 2018, har vi försökt förstärka den tidigare verksamheten och bygga ut den, också med stöd från Svenska Institutet, Stiftelsen Lerici i Stockholm och föreningen Pro Venezia Sweden. Numera kan man studera svenska, skandinavisk kultur och litteratur, på bachelor- och på masternivå. Kurserna på masternivå är helt på svenska eller engelska. Svensklektor Annette Blomqvist svarar för språkundervisningen i samtliga årskurser. Varje årskurs består av en klass på 20 à 30 studenter på bachelornivå, medan klassen på magisternivå, som slår samman fjärde och femte årskursen, har 5 à 10 studenter.

Bampi är germansk filolog med forskningsintressen i Nordens medeltida litteratur, både norrön (fornisländska sagor, genrehistoria och genre teori) och östskandinaviska (t.ex. *Erikskrönika*, *Eufemiavisor* och deras vandring genom översättningarna till danska). Jag forskar i storstadslitteratur och modernitetssupplevelse hos Strindberg och andra skandinaviska författare under förra sekelskiftet; relaterade intresseområden är flanören och luffaren som litterära gestalter, arbetarförfattare, självbiografier och litteratur och migration. Culeddu anlägger ekokritiska och posthumanistiska perspektiv på litteratur, hos till exempel Strindberg, Knut Hamsun, Tariej Vesaas och Per Olov Enquist; hon ägnar sig dessutom åt översättnings- och receptionsstudier. Culeddu och jag är också översättare.

Vår målsättning som docenter är att täcka den litteraturhistoriska utvecklingen från runorna till samtiden, också genom översiktskurser, men vår huvudfokus ligger på medeltiden, 1800-talet, 1900-talet och det nya millenniet, i förhållande till våra forskningsintressen. I språkundervisningen vill vi skapa förutsättningar för att studenterna själva ska ta steget över till Sverige och Norden genom kortare eller längre vistelser. Svenska Institutets språkkurser och stipendier, Stiftelsen Lericis stipendier och flera Erasmus-avtal mellan Ca' Foscari och universitet i hela Norden spelar en viktig roll i den strävan. Tyvärr har corona-pandemin skapat hinder för denna verksamhet under de senaste två åren. Vi vill dessutom träna skandinavisk språkförståelse, så att en gedigen kompetens i svenska kan öppna fönster mot norska och danska. På längre sikt är en målsättning att starta undervisning och forskning på flera skandinaviska språk med hjälp av nya språklektorer. Slutligen övar vi litterär översättning samt anlägger kultur- och litteraturteoretiska perspektiv på våra objekt. Genom undervisning vill vi skapa förutsättningar för blivande översättare, och dementera myten om att skrivar- och översättartalangen endast är medfödd.